

Afetlerde Kullanıl(a)mayan Potansiyel Güç: STK'lar

Cengiz ÇAĞIRTEKİN / Uzman

İnsanlığın doğuşundan itibaren başlayan doğal afetler günümüzde artarak devam etmektedir. İnsanın doğayı hoyratça kullanması, dünyamızın yaşanması, insan eliyle de doğal afetlerin meydana gelmeye başlaması gibi nedenler afetlerin sayılarını, zararlarını ve yıkıcı etkilerini çoğaltmaktadır. Buda afetlerdeki kayıpları önlenemez bir şekilde arttırmaktadır. Yapılan araştırmalarda 20. Yüzyılın 2. yarısından itibaren dünyada yaşanan kaydedilmiş afetlerin sayısında % 250, etkilenen insanların sayısında % 500 ve afetlerin toplam maliyetlerinde % 1500 artışlar görülmektedir.

Ülkemiz başta deprem olmak üzere doğal ve teknolojik afetler yönünden riskli bir ülke olduğu hepimizin malumudur. Ülke topraklarımızın büyük bölümünün 1. derece deprem kuşağında bulunması ve bunun yanında diğer afetlerde de (çığ, sel, heyelan vb.) can ve mal kayıpları yaşanmaktadır. Öte yandan ülkemizde nadir veya hiç görülmeleyen doğal olaylar da yaşanmaya başlamıştır. Yağışların kısa sürede yoğun olarak yağması sonrası seller oluşması, kasırga ve hortumların meydana gelmesi gibi. Kısacası ülkemiz sürekli olarak doğal afetlerin tehdidi altında

bulunmaktadır. Yakın tarihlerde yaşadığımız, Marmara, Düzce ve Van depremlerinin yanı sıra artık son zamanlarda sıkça yaşanan seller, küresel ısınma ve beklenen İstanbul Depremi ülkemiz için büyük bir tehlike oluşturmaktadır.

Meydana gelen afetlerde başta müdahale çalışmaları, beslenme ve barınma olmak üzere dünyanın her yerinde resmi görevli ve yerel güçlerin yanında sivil toplum kuruluşları (STK)'nın da afetlerde kişilerin ve toplumların ihtiyacını karşılamak için çalışmalara katıldığı görülmektedir.

STK'lar afet öncesi, sırası ve sonrası çalışmalarına istekli bir şekilde katılmakta olup, STK'ların bu desteği, heyecanı ve uzmanlığı ve sahip oldukları nitelikli insan gücü ve yaratıcı çabaları afet acil durum hizmetlerine ve devlete önemli katkılar sağlamaktadır. Ülkemiz STK'larının hem yurt içinde hem de yurt dışında yaptığı başarılı çalışmalar da göz önüne alındığında STK'lar önemli bir paydaş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gönüllü kuruluşların afet yönetiminin her döneminde yapacağı hizmetlerin belirlenmesi ile birlikte hem kamu kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar, hem de gönüllü kuruluşların kendisi arasındaki ortak mevzuat, ortak dil ve ortak hareket ile afetlerde işbirliği, yardımlaşma ve eşgüdüm sağlanarak zararların en az hasarla atlatılmasına neden olacaktır.

Afet yönetiminde afetin her aşamasında STK'lara görevler düşmektedir.

Bunlar;

Afet öncesinde (zarar azaltma ve hazırlık); afetlere karşı halkın bilinçlendirilmesi, görev alacak üyelerinin eğitimi ile bunların kullanacağı malzemelerin tedariki ve bakımı gibi faaliyetler sayılabilir.

Afet sırasında; temel arama ve kurtarma, sağlık, lojistik destek, iletişim gibi konularda hizmet vermek, bölgeye gelen ekiplere, afetzedelerin tahliyelerine yardımcı olmak gibi görevleri yapmaktadırlar.

Afet sonrasında; bölgenin temizlik, tamir ve yeniden inşa faaliyetlerine, yardım toplama faaliyetlerine, insani yardım ve rehabilitasyon hizmetlerine katkı vermek, şeklinde özetlenebilir.

Ülkemizde yaşanan afet ve acil durumlara, toplumun ve STK'ların duyarsız olmadığı görülmekte, afet bölgesine uzak ya da yakın vatandaşlar ile STK'lar afetzedelere yardım etmek için canla başla çalışmaktadırlar. Örneğin, 17 Ağustos Marmara, 12 Kasım 1999 Düzce ve 23 Ekim 2011 Van depremlerinde, halen ülkemize

de bulunan çok sayıda yabancı ülke vatandaşlarına devam eden insani yardımlarının yanında, meydana gelen sel ve diğer olaylarda, STK'lar faaliyet göstermektedirler.

Afetlerde STK'ların gündeme gelmesi ve afet yönetiminde milat kabul edilen 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi ile 12 Kasım 1999 Düzce depremleri sonrası STK'ların önemli çalışmalarını dikkate alan Devlet, boşluğu görmüş ve söz konusu gücün kullanılması için Sivil Savunma Genel Müdürlüğü'nce gönüllüler ile sivil toplum kuruluşlarının sivil savunma hizmetlerine katılımlarının sağlanması amacıyla, 05 Mayıs 2000 tarihinde Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi'ni yayımlamıştır.

Bu Yönerge ile gönüllülerin ve STK'ların; afet nedeniyle kaybolan kişilerin aranması, enkaz altında mahsur kalanların kurtarılması, yiyecek ve içecek hazırlanması ve dağıtılması, afetzedelere giyecek dağıtılması, evsiz kalanların çadırlara yerleştirilmesi için çadırların kurulması, kurtarılan afetzedelere ilk yardım yapılması, gerektiğinde, çalışma yapılan enkazın çevre güvenliğinin sağlanması, gibi hizmetlerde görev almaları amaçlanmıştır.

Yönerge sonrası afetlerin her aşamasında görev almak isteyen birçok STK ile ilgili Genel Müdürlük arasında protokoller yapılmış ancak adı geçen Genel Müdürlüğün kapatılması sonrası bu görevlerin Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Başkanlığı tarafından yürütülmesi öngörülmüş, ancak bu çalışmaların devamı gelmemiştir.

Burada bir husus göz önünde bulundurulmalıdır; afet yönetimi tümüyle STK'lara devredilecek bir alan değildir. Afet ve acil durum hizmetleri bir bütün olup, afet yönetiminde STK'ların olması afetlere yönelik hizmetlerin daha seri ve hızlı yürütülmesine yardımcı olacaktır. Afet çalışmaları topyekün tüm devlet kurumları, şahıslar ve STK'ların çalış-

malarını kapsamaktadır. STK'lar afetlerde verilecek hizmetlerin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmelidir. Temel ilk yardım, arama kurtarma, lojistik... gibi aynı eğitimi almış, aynı terminolojiyi kullanan, gönüllü ve profesyonel ekiplerle daha etkin şekilde afetlere hazırlık ve müdahale yapılabilecektir. Bu nedenle gönüllü kuruluşların acil durum yönetiminde sorumluluk taşımalarına imkân tanıyacak kriterlere göre eğitimler verilip, akreditasyonları yapılarak bu kuruluşların gücünden mümkün olduğu kadar istifade edilmelidir.

Gönüllü kuruluşların dağınık, eşgüdümsüz ve bazılarının standartlara uygun olmayan yapılarının, bir şemsiye altında denetlenebilir ve afetlerde eşgüdüm içinde kullanılabilir bir kaynak haline getirilmesi ve azami derecede istifade için yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu bilinen bir gerçektir. Bunun için, ülkemizde STK'ların bir sistem dâhilinde afet ve acil durum hizmetlerine dâhil olması ile ilgili olarak yapılması gereken çalışmalarını şöyle sıralayabiliriz;

Yasal yönden:

STK'ların afetlerde çalışabileceği alanları ile standartları belirleyecek kurumların belirlenmesi sonrası; standartların tespit edilmesi, akreditasyon ve belgelendirme sisteminin ile uygunluk belgesi verilen STK'ların afetlerde çalışma usul ve esaslarını düzenlemesi, STK'ların imkân ve kabiliyetlerine göre sınıflandırılmasının yapılması, akredite edilen gönüllülerin yeterliliklerinin takip edilmesi ile denetlenmesi, akredite edilen gönüllülerin kayıt sistemine geçirilmesi, yabancı STK'ların ülkemize giriş-çıkışları ile ülke içindeki çalışma usul ve esaslarının belirlenmesi, gönüllü kuruluşların afet yönetiminin yapacağı hizmetlerle ilgili yasal eksiklikler giderilmesi ve gönüllülerin yasalar karşısında korumaya yönelik gönüllülerin korunmasına ilişkin mevzuatın yapılması sayılabilir

İdari ve teknik yönden:

Afet, acil durumlara ilişkin ortak çalışmalarında STK'ların bir araya getirilmesi ve kamu-özel sektör işbirliğinin sağlanması, STK'ların iş tanımlarının yapılması, mevzuattan doğan sorumluluk ve yükümlülükleri ile güncellenen mevzuat hakkında bilgilendirilmesi, STK'lara kendi hizmet alanlarına ve kapasitelerini geliştirmeye yönelik eğitim programlarının hazırlanması ve konusunda uzman kişi ve kurumlarca verilmesi, kurulacak bir Web Sitesi kanalıyla ortak kullanıma açık bir veri tabanı oluşturulması, gönüllü sayısının artırılması amacıyla tanıtım, etkinlik yapılması, belediyelerin de STK'lara destek olması için teşvik edilmesi, STK'larla ortak çalışmalar ve tatbikatlar yapılması, afet ve acil duruma yönelik mevzuat çalışmalarında STK'ların da görüşleri dikkate alınması ile bilgi, tecrübe ve uzmanlıklarından azami ölçüde faydalanılması, sayılabilir.

Bu alanların düzenlenmesiyle birlikte; STK'ların afetlere kamu kaynakları ile birlikte etkili katılımı sağlanması halinde afet yaralarının sarılmasında önemli rol oynayacaktır. Burada dikkat edilecek konu; faaliyetlerin uyum içinde devam etmesi ve kamu birimleri ile STK'ların sağlıklı işbirliği ile mümkündür.

Afetlere hazırlık ve müdahale sadece devletin ve yerel yönetimlerin görevi olmalı anlayışı ile sınırlandırılmaması; ülkenin tüm kaynaklarının kullanılması üzerine kurulu olması, çalışmalara resmi güçler, (askeri-sivil) yerel güçler ile STK'ların katılımının sağlanması ve afetleri bir bütün halinde göz önüne alan bir yaklaşımla yapılması için ortak bir politika oluşturulması gerekmektedir.

Belirlenen politik; afet ve acil durum yönetiminde, uluslararası düzeyde model alınabilecek bir ülke ve bu ülkenin kurumu olabilmek için, afet ve acil durumlarda paydaş olarak yer alan STK'ların bu hizmetlere katılım düzeyini, etkisini ve verimliliğini artırmak ve gönüllülük sistemini yaygınlaştırmak ana hedeflerden birisi olmalıdır. Kap-

samlı afet yönetiminin her aşamasında STK'lar önemli bir yer tutmaktadır. Bu durumda afet konusunda çalışan STK'ların afet yönetiminde görev alan kamu kurum ve kuruluşlarıyla olan ilişkilerinin geliştirilmesi, afet yönetimi ve mevzuatındaki yerlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla afetler konusunda çalışmalar yapan STK'lar arasında da belirli standart ve kapasite ile bu işi yapacak olanların belirlenmesi ve kamu kurum, kuruluşları ile ortaklaşa çalışmaları aynı politika kapsamında teşvik edilerek desteklenmesi gerekmektedir.

Burada bir konuyu vurgulamak gereklidir; STK'ların afet ve acil durum yönetimi hizmetlerine katılımı birkaç sayfa ile anlatılabilecek durum değildir. STK'ların bir araya gelip kamu ile bütünleşik olarak afetlerde yer alabilmesi için standartların tespit edilmesi, akredite edilmesi, çalışma usul ve esaslarının yasal zemininin belirlenmesi sonrası onaylanan STK'ların idari ve teknik düzenlemeleri yapılarak oluşturulacak sisteme dâhil edilip eğitimler ve tatbikatlar yapılmak suretiyle afetlere hazır tutulması ve nitelikli işgücüyle afetlere yönelik hizmetlere katılmaları gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Bunun yapılması için birçok sektör, paydaş ve çok sayıda aktörlerle ilgili kamu kurumlarıyla bir araya gelip ortak çalışma grubu kurularak; literatür taraması, başarılı uygulama yapan diğer ülkelerin örneklemeleri yanında, ülkemizde bu konu ile ilgili bilgi ve tecrübenin yanı sıra akademi dünyasını da bu çalışmalara katarak, uzun soluklu çalışmalar sonrası sistem oluşturulmasında katkı verecektir.

Ülkemizde yaşanabilecek afetlere karşı sorumlu kurum olan AFAD'ın STK'ların afete yönelik hizmetlere katılımı için yaptığına bakacak olursak; 17 Aralık 2009 tarihinde faaliyete geçen ve ilgili mevzuatla; Başkanlığın koordinasyonunda çalışabilmesi için özel kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarına uygunluk belgesi verilmesini, STK'ların akreditasyon esaslarını belirlemesi denetlenmesi ve ile afet ve acil durum esnasında kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları, ya-

bancı kişi ve kuruluşlara ait her türlü kaynakları değerlendirerek afet veya acil durumun etkilerini gidermeye yönelik müdahale çalışmalarını yürütmek görevleri AFAD'a verilmiştir.

İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü olası depremde hasarların an az zararlarla atlatılması için "Güvenli Yaşam" başlığında yerel düzeyde bir çalışma yapmış, çalışma, STK'ları paydaş kabul etmiş ve bir takım düzenleme yoluna gidilmiştir. Bunun dışında AFAD tarafından ülkemizdeki STK'ları ilgilendiren yasal veya idari herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Ülkemizin afet selliği yanında Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca kamuoyuna birçok kez '2030 yılına kadar İstanbul'da 7'nin üzerinde deprem bekliyoruz' açıklamalarına rağmen olası afetlerde STK'ların standartlarını belirleyip ve kayıt altına alınıp ortak güç olarak ülkemize katma değer oluşturulması için geçen 9 yıla rağmen yapılamayan çalışmalar, fazla geç kalmadan AFAD bünyesinde görev yapan birimin afetler konusunda bilgi ve tecrübesi bulunanlar uzmanlar ve diğer personelle desteklenerek STK temsilcilerinden oluşacak ortak çalışma grubu ile en kısa sürede sonuçlandırılması gerekmektedir.

Konu ile fazla ilgili olmamasına rağmen şunu vurgulamakta fayda var: olası İstanbul depreminde devletin tüm güçlerinin yanı sıra STK'larında bu sisteme dâhil edilerek başta müdahale çalışmaları olmak üzere diğer hizmetlerin yerine getirilmesi ülkemiz için hayati öneme sahiptir. Deprem nedeniyle Ülkenin birlik ve bütünlüğünün de riske gireceği göz önüne alınarak, siyasi iradenin bu konuda otoritesini ortaya koyarak, afetin koordinatör kuruluşu yanında ilgili kuruluşlar, STK'lar ve akademisyenlerle birlikte deprem için basit, nitelikli ve herkesin anlayabileceği, en önemlisi uygulanabilir bir master plan hazırlanmasının elzem olduğunu ve bu vesileyle ilgililere İstanbul Depreminin hızla yaklaştığını bir kez daha hatırlatmakta fayda olduğu düşünülmektedir.